

ГАДЯЧ — місто Полтавської області, райцентр. Знаходиться на р. Псел (притока Дніпра), за 116 км від обл. центру. Залізнична станція. Автостанція. Площа 13,5 км². Насел. 22 698 осіб (2001, складає 93,1 % до 1989), переважно українці. Побл. Г. розташ. великий могильник з курганами скіф. часу (5–3 ст. до н. е.). Археол. матеріали свідчать, що перші поселення на тер. сучас. Г. виникли в 9–10 ст. За твердження деяких істориків, літопис Г. розпочався у зв'язку з будівництвом Посульської оборон. лінії у 10–13 ст., а назва походить від слова «годяче», тобто зручне для життя й оборони місце. Історик-краєзнавець В. Жук вважає, що назва походить від слів «гади», «гадюки», бо саме ці істоти були священ. у чорних булгар, які проживали безпосередньо на цій території. Г. було позначено на карті «Границы Литовской Руси в 1533 году». Згадується під 1516 в «Історії Русів» як одне з найшанованіших міст, яке дало назву полку (Гадяцький); у 1-й пол. 17 ст. в інвентарях (переписах) польс. королів. маєтків. У центрі середньовіч. міста знаходився замок, навколо якого розташовувався посад. Заселяли місто здебільшого селяни та козаки, а також ремісники і кустарі, які вичиняли шкіри, виробляли гончар. посуд, шили взуття, одяг. 1634 надано Магдебур. право. На поч. Нац.-визв. боротьби під проводом Б. Хмельницького місто стало центром Гадяц. полку (до 1649 і від поч. 70-х рр. 17 ст. до 1782). У 1654 Г. разом з округою перейшов у власність Б. Хмельницького. 1658 у Г. гетьман І. Виговський уклав угоду з польс. урядом. За Гадяц. договором, Україна в межах Київ., Черніг. та Брацлав. воєводств мала ввійти як незалежне Велике Князівство Руське на рівних правах у федерацію з Польщею і Литвою. На чолі князівства мав бути гетьман, якого вибирали б укр. стани дожиттєво, а король затверджував. Невдачі гетьмана І. Виговського у війні з Москвою, що почались після великої перемоги укр. війська під Конотопом наприкінці червня 1659, повстання проти гетьмана й відхід його від політ. діяльності змінили ситуацію й поклали кінець чинності Гадяц. договору. За гетьманства І. Брюховецького (1663–68) Г. — гетьман. резиденція. 1687 відбулося повстання Гадяц. полку проти гніту козац. старшини, яке швидко поширилось на цілий ряд р-нів Лівобережжя. 1708–09 окупований шведами під час Північ. війни. Козаки Гадяц. полку брали участь у штурмі Азова (1696), боях у Прибалтиці (1701–04), Полтав. битві (1708–09) на боці росіян. У 2-й чв. 18 ст. Г. належав гетьману Д. Апостолу, від 1764 — К. Розумовському, який 1785 продав його у казну. Після реформи 1861 у Г. почали інтенсивно виникати і розвиватися пром. підприємства. Важливе

значення для розвитку міста мало будівництво 1895 залізниці Г.–Лохвиця, що сприяло зростанню промисловості, пожвавленню торгівлі. 1910 в Г. було 1676 госп-в, проживала 9061 особа, діяло 3 парових млини, а також млин та олійниця з годинник. двигуном. Від 1923 — райцентр у складі Ромен. округи, від 1932 — Харків. обл., від 1937 — Полтав. обл. Жит. зазнали голодомору 1932–33. Під час нім.-фашист. окупації (27 вересня 1941 — 12 вересня 1943) у Г. діяли підпіл. організації. Гол. підприємства: ВАТи — «Гадяцький воско-вошинний завод», «Гадяц. елеватор», «Гадяцгаз», «Гадяц. сільгоспхімія», «Гадяц. хлібозавод»; ТОВ «Гадяц. завод залізобетон. виробів», ЗАТи — «Гадячсир», «Вентилятор. завод “Горизонт”», «Іскра» (безалкогол. напої, кондитер. вироби, олія, крупи), «Гадяц. м'ясокомбінат». Працює місц. радіомовлення та телебачення, видається рай. г. «Гадяцький вісник». У Г. — 5 заг.-осв. шкіл, спорт. школа, рай. Будинок школярів та юнацтва, рай. станції юних техніків та юних натуралістів, дошкіл. дит. будинок, 6 дит. дошкіл. закладів, ПТУ, с.-г. школа, Полтав. філія Інституту бджільництва ім. П. Прокоповича; Гадяцьке училище культури ім. І. Котляревського, Драгоманових родини літературний музей, 3 б-ки, рай. Будинок культури, муз. школа. Є центр. рай. лікарня з мережею відділень, готель, відділ. 7-ми банків. Для духов. потреб жит. діє Свято-Успен. собор. Серед пам'яток архітектури Г. — Всехсвятська церква (1836), тюрем. замок 17–19 ст. (нині агрошкола), істор. ядро на місці колиш. замку та фортеці міста 17 — поч. 19 ст., центр міста з Собор. площею та прилеглими до неї вулицями, Зелений (Лесин) Гай, де народилася письменниця і етнограф Олена Пчілка та громад. діяч М. Драгоманов. Істор. місцевість — урочище Галочка і тер. старих кладовищ. До 150-річчя з дня народження М. Драгоманова у Г. відкрито мемор. дошку та пам'ятник родині Драгоманових; встановлено меморіали воїнам-афганцям та чорнобильцям. Тривалий час тут жили і працювали: Панас Мирний (1858–65) та його брат І. Рудченко, Леся Українка (1887, 1893, 1900 і 1903), письменник М. Макаровський, ботанік, фітотерапевт, автор перших підручників з акушерства Н. Амбодик-Максимович. У Г. народилися: історик, автор опису Черніг. намісництва Д. Пашенко, академік АН СРСР М. Леонтович, історик, бібліограф А. Козаченко, д-р фіз.-мат. н. Н. Попенко; художники Н. Аксьоненко та В. Литвиненко, різьбяр Я. Іщенко; засл. арт. УРСР Л. Задніпровський, нар. арт. України С. Кустов; громад.-політ. діяч М. Лебединець; полковник армії УНР С. Лазуренко. І. М. Гусак, Т. М. Савченко

Фотоілюстрації

Бібліографічний опис:

Гадяч / І. М. Гусак, Т. М. Савченко // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. — К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2006. — Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-28129>. – Останнє поновлення : 2023.

2001-2025 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України ([докладніше](#)).